

NIESAMOWITY RZYM

PRZEWODNIK NIEOCZYWISTY

Kościół

Bazylika św. Szczepana - perła architektury wczesnochrześcijańskiej i najbardziej krwawe freski w Rzymie

Niewiele kościołów w Rzymie pozwala poczuć atmosferę wczesnego chrześcijaństwa, ponieważ nawet najstarsze świątynie zyskały z czasem przepych charakterystyczny dla nowożytności.

Okrągłe obejście

Do nielicznych, lecz jednocześnie najbardziej wspaniałych wyjątków, należy położona nieco na uboczu Bazylika św. Szczepana na wzgórzu Celius (wł. Basilica di Santo Stefano Rotondo al Celio). Została ona wybudowana pod koniec V wieku i upamiętnia pierwszego chrześcijańskiego męczennika - został on skazany przez sąd żydowski na ukamienowanie. Architektonicznie świątynia nie ma sobie podobnej, gdyż otrzymała formę rotundy

otoczonej okrągłym obejściem, odseparowanym kolumnami. Istnieje hipoteza, że plan ten skopiowano z Bazyliki Grobu Świętego w Jerozolimie.

Wielu turystów odwiedzających bazylikę z powodu jej architektury doznaje szoku, przyglądając się dokładniej **XVI-wiecznym malowidłom ściennym**, które w bardzo realistyczny sposób przedstawiają tortury i śmierć chrześcijańskich męczenników. Na ścianach obejścia zawieszono **24 malowidła**, które na zlecenie Grzegorza XIII pod koniec XVI wieku wykonał artysta znany pod pseudonimem Pomarancio. Każde z nich przedstawia inną scenę męki oraz informację o cesarzu, za którego panowania miała miejsce (jedna ze scen przedstawia św. Ignacego rzuconego na pożarcie lwom w Koloseum). Czytelnicy o mocnych nerwach powinni zaplanować trochę więcej czasu, aby obejrzeć je wszystkie!

Podczas oglądania tych krwawych scen warto mieć na uwadze, że powstały one w czasach kontrreformacji i miały symbolizować potęgę prawdziwej wiary katolików, przeciwstawiając ją rosnącemu w siłę protestantyzmowi.

Ciekawostka

Bazylika została wzniesiona na fundamentach wcześniejszych konstrukcji rzymskich - w tym koszar Castra Peregrina. Pamiątką po nich jest zachowane w niemal doskonałym stanie mitreum. Te podziemne świątynie były miejscem kultu perskiego boga Mitry. Wiemy, że dawniej organizowano wycieczki z przewodnikiem do mitreum, ale sami nie mieliśmy jeszcze okazji wziąć w nich udziału.

Bazylika św. Praksedy z romańską kaplicą św. Zenona

Bazylika św. Praksedy jest jednym z tych miejsc, do których niewielu turystów zagląda, choć wielu przebywa w jej pobliżu, gdyż jest oddalona o zaledwie kilka minut spacerem od Bazyliki Matki Bożej Większej.

Historia tej świątyni sięga czasów wczesnochrześcijańskich. Została ona wybudowana w miejscu jednego z najstarszych domów modlitwy w Rzymie, który był dedykowany pamięci św. Praksedy - męczennicy, córki Pudencjusza, jednego z pierwszych senatorów, którzy przeszli na nową wiarę. Pudencjusz według tradycji miał gościć św. Piotra i kłaść fundamenty pod powstanie kościoła rzymskokatolickiego.

Najstarsze wzmianki o kościele pochodzą z V wieku. W ostatniej ćwierci VIII wieku, za pontyfikatu papieża Hadriana I, kościół uzyskał obecny kształt. Było to związane z planem

umieszczenia w nim relikwii św. Praksedy oraz jej siostry, św. Pudencjany. Obie kobiety zginęły śmiercią męczeńską, ukarane za grzebanie ciał mordowanych chrześcijan. Ich grobowce ozdobione w stylu kosmetyki znajdują się w krypcie pod głównym ołtarzem.

Dzisiejszy wygląd wnętrza świątyni jest efektem przebudowy przeprowadzonej w IX wieku przez papieża Paschalisa I. W kościele zachowały się wspaniałe mozaiki z tego okresu. Największa z nich zdobi apsydę i przedstawia Chrystusa w otoczeniu świętych Piotra i Pawła, którzy wprowadzają Praksedę oraz Pudencjanę do nieba. Ostatnią postacią po lewej jest papież Paschalis, trzymający model bazyliki.

Mozaika sufitowa kaplicy św. Zenona w Bazylice św. Praksedy w Rzymie

Wnętrze bazyliki skrywa unikatowy skarb architektury i sztuki sakralnej z okresu romanizmu - jest to niewielka, lecz **całkowicie pokryta mozaikami kaplica św. Zenona**, którą papież Paschalis wzniósł jako mauzoleum dla swojej matki, Teodory. W centralnej części sklepienia umieszczono medalion z postacią Chrystusa, podtrzymywany przez anioły.

Z kaplicy św. Zenona możemy przejść do następnego pomieszczenia. W jego wnętrzu przechowywana jest kolumna, przy której według tradycji biczowano Syna Bożego.

Bazylika św. Praksedy skrywa również pewien sekret. Na ścianie pomiędzy nawami, tuż obok kaplicy św. Zenona, możemy dostrzec tablicę nagrobną biskupa Giovanniego Battisty Santoniego. Ozdabiające ją popiersie jest dziełem Gian Lorenzo Berniniego. Była to jedna z jego pierwszych prac - artysta miał wykonać ją, kiedy był jeszcze nastolatkiem.

Wejście do bazyliki znajdziemy od strony ulicy Via di Santa Prassede.

Tablica nagrobna Giovanniego Battisty Santoniego, jedno z pierwszych dzieł Berniniego

Dzieła sztuki w kościołach i muzeach

Madonna Pielgrzymów i inne skarby Bazyliki św. Augustyna

Do mniej znanych dzieł Caravaggia w Rzymie należy obraz **Madonna Loretańska** (inaczej Madonna pielgrzymów, wł. Madonna dei Pellegrini), który wisi w bocznej kaplicy Bazyliki św. Augustyna na Polu Marsowym, zaledwie kilka kroków od Piazza Navona. Powstał on na zamówienie rodu Cavallettich, którzy pragnęli ozdobić nim kaplicę pełniącą funkcję ich rodzowego mauzoleum.

Dzieło to, podobnie jak wiele innych stworzonych przez tego słynnego artystę-awanturника, od początku wzbudzało wiele kontrowersji. Caravaggio ukazał na nim Maryję z Dzieciątkiem oraz dwójkę klęczących przed nimi biednych pielgrzymów, którzy przybyli do Nazaretu. Twarzy Matce Bożej użyczyła niejaka Lena, kochanka artysty oraz kobieta lekkich obyczajów, a twarz małego Chrystusa jest podobizną jej samotnie wychowywanego syna. Prawdopodobnie przymknięto na to oko, ponieważ w bazylice augustianów pełniono posługi duszpasterskie dla rzymskich nierządnic.¹

Jako nieodpowiednie dla obiektu sakralnego uznano także przedstawienie w sposób niezwykle realistyczny brudnych nóg klęczących, a także nadmierną, niemal ludzką zmysłowość Matki Bożej. Mimo to, obraz ostatecznie pozostał w kościele, gdzie możemy go podziwiać do dziś.

Zwiedzanie

Wejście do świątyni znajduje się od strony placu Piazza Sant'Agostino. Do jej wnętrza prowadzą schody. Jest to jedno z miejsc często pomijanych przez turystów, które naszym zdaniem stanowi prawdziwy skarb Rzymu.

Madonna dei Pellegrini wisi dokładnie tam, gdzie miała znajdować się pierwotnie - po wejściu do świątyni wystarczy skręcić w lewo i podejść do pierwszej bocznej kaplicy.

---

¹ Witold Kawecki, *Tajemnice Caravaggia*, s. 87

Oprócz dzieła Caravaggia, kościół augustianów skrywa jeszcze kilka innych perełek. Na trzecim filarze w nawie głównej (po lewej stronie patrząc od wejścia) zobaczymy fresk przedstawiający Proroka Izajasza, autorstwa Rafaela.

W kaplicy na lewo od głównego ołtarza pochowana jest matka św. Augustyna - św. Monika. Jej grobowiec, stworzony na bazie antycznego sarkofagu, umieszczono w bocznej ścianie.

Bezpośrednio po wejściu, po prawej stronie, znajdziemy rzeźbę Madonna del Parto, autorstwa Jacopo Sansovino. Według legendy pierwotnie była to pogańska rzeźba przedstawiająca cesarzową Agrypinę trzymającą w rękach małego Nerona, którą artysta dostosował do potrzeb chrześcijańskich.

Miłośnicy baroku powinni również zwrócić uwagę na ołtarz główny, który zaprojektował sam Bernini.

Pałace, place i ulice

Tempietto Bramantego - arcydzieło architektury epoki Renesansu

Do największych skarbów architektury epoki Renesansu w Rzymie należy niewielka świątynia, która stoi na dziedzińcu kościoła San Pietro in Montorio (św. Piotra na Złotym Wzgórzu) na wzgórzu Janiculum. Za projekt tej unikatowej budowli odpowiadał architekt Donato Bramante, który z powodu zawirowań politycznych musiał opuścić Mediolan i w 1499 roku znalazł się w Rzymie.

Budowla ta, określana mianem **tempietto** (dosłownie mała świątynia), uchodzi za pierwsze prawdziwie antyczne dzieło dojrzałego renesansu. Bramante zrealizował w niej ideę świątyni na planie okręgu. Najprawdopodobniej zainspirowany starożytną świątynią Westy, stworzył okrągłą rotundę otoczoną 16 kolumnami. Warte zauważenia jest to, że pierwotnie

planował on dodatkowo otoczyć budowlę kolumnadą z podcieniami, ale ten element projektu ostatecznie nie został zrealizowany.

Kaplicę ufundowali hiszpańscy władcy, Ferdynand Aragoński oraz Izabela Katolicka, którzy w ten sposób chcieli uczcić swojego przedwcześnie zmarłego syna, a także samego św. Piotra, którego, jak wierzano w tamtym czasie, ukrzyżowano właśnie na tym wzgórzu. Właśnie dlatego zdecydowano się na porządek dorycki, który jak uważano nadawał się idealnie do upamiętnienia ważnych postaci.^{2, 3}

Zwiedzanie

Tempietto stoi na dziedzińcu kościoła San Pietro in Montorio, który był częścią dawnego kompleksu klasztoru franciszkanów. Świątynia ta leży nieco na uboczu, na wzgórzu Janikulum, ale zdecydowanie warto się tam wybrać.

Dzieło Bramantego możemy zobaczyć z pewnej odległości przez bramę lub w godzinach otwarcia centrum kulturalnego Accademia di Spagna, które zarządzane jest przez ambasadę Hiszpanii. Wystarczy wejść do środka i skierować się wgłąb budynku.

Nie zapomnijcie także zajrzeć do samego kościoła św. Piotra. Jego wnętrze jest zazwyczaj ciemne, ale skrywa wiele wspaniałych dekoracji - wśród nich freski autorstwa Sebastiano del Piombo, Pomarancia oraz Giorgio Vasariego. Druga kaplica boczna po lewej stronie - kaplica Raimondi - zaprojektowana została przez Berniniego i należy do najpiękniejszych w Rzymie.

Ciekawostką jest to, że dawniej na głównym ołtarzu kościoła wisiał obraz Rafaela „Przemienienie Pańskie”, który dziś stanowi jedno z najważniejszych dzieł sztuki w Pinakotece Watykańskiej.

---

² Jan Białostocki, *Sztuka Cenniejsza niż złoto*, s. 388

³ Robert Hughes, *Rzym*, s. 213

Monumenty, pomniki i fontanny

Rzeźby aniołów na Moście św. Anioła

Z pewnością nie ma bardziej znanej przeprawy przez Tybr niż Most św. Anioła, który codziennie przemierzany jest przez tłumy turystów. Ciekawe ilu z nich zdaje sobie sprawę, że zdobiące go posągi dziesięciu aniołów zostały zaprojektowane przez samego **Berniniego**.

Oryginalny anioł Berniniego

Co więcej, ten najbardziej znany z barokowych rzeźbiarzy samodzielnie wyrzeźbił dwa z nich!

Rzeźby aniołów zamówił w 1669 roku papież Klemens IX. Każdy z nich trzyma w rękach narzędzia, nazywane instrumentami, związane z męką pańską. Są to w kolejności: kolumna biczowania, bicz, korona cierniowa, chusta Weroniki, ubranie wraz z kością do gry, gwoździe, krzyż, tabliczka z krzyża (titulus), gąbka, włócznia. Wszystkie statuy ustawiono na kolumnach, na których dawniej opierał się drewniany dach.

Anioły na Moście św. Anioła - warto poświęcić chwilę i się im przyjrzeć

Bernini samodzielnie wykonał anioły z koroną cierniową oraz z tabliczką z krzyża, a resztę wyrzeźbili jego uczniowie. Papież szybko zdał sobie sprawę, że posągi wykonane przez barokowego mistrza są zbyt wartościowe, aby wystawiać je na działanie czynników atmosferycznych, więc zdecydował o zastąpieniu ich kopiami.

Oryginały możemy podziwiać za darmo w **bazylice Sant'Andrea delle Fratte**, gdzie ustawiono je po obu stronach głównego ołtarza. Świątynia ta znajduje się zaledwie kilka kroków od słynnych Schodów Hiszpańskich, więc nie musimy bardzo zmieniać naszego planu zwiedzania, aby je obejrzeć.

Dodatkowego smaczku wyborze tej konkretnej lokalizacji dodaje fakt, że projektantem bazyliki był Francesco Borromini, który przez całe swoje życie rywalizował z Berninim.

Rzym starożytny

Park Akweduktów

Miłośnicy akweduktów nie muszą ograniczać się jedynie do tego, co zachowało się w historycznym centrum. Wystarczy wsiąść w metro, aby dotrzeć do położonego na obrzeżach miasta Parku Akweduktów (wł. Parco degli Acquedotti), którego nazwa mówi sama za siebie.

Przez park przebiegało aż siedem akweduktów, z czego jednak jeden biegł pod ziemią, a dwa powstały przez nadbudowę na istniejących strukturach. Jedyny nowożytny wodociąg zbudowano natomiast z wykorzystaniem fragmentów zachowanych antycznych akweduktów. Dlatego, mimo imponującej liczby siedem, w parku zobaczymy przede wszystkim dwie większe konstrukcje (akwedukt Klaudiusza oraz akwedukt Felice), a także niewielki fragment trzeciej (akwedukt Marcio). W parku natrafimy również na inne antyczne relikty, ale nie są one już tak spektakularne.

Zwiedzanie

Parco degli Acquadotti jest typowym miejskim parkiem publicznym z wytyczonymi kilkoma ścieżkami spacerowymi.

Na terenie parku, oprócz arkad akweduktów, zobaczymy również fragment odsłoniętej antycznej drogi **Via Latina**, skromne ruiny willi z II wieku (Villa delle Vignacce) oraz zabytkową zagrodę wiejską **Casale di Roma Vecchia**. Wszystkie one, choć ciekawe, nie robią takiego wrażenia jak akwedukty, które stanowią największą atrakcję parku.

Do Parku Akweduktów najłatwiej dojechać metrem linii czerwonej. Wsiąść możemy na jednej z trzech stacji: Lucio Sestio, Giulio Agricola lub Subaugusta. Stacja Subaugusta znajduje się najbliżej akweduktu Klaudiusza. Od stacji metra do wejścia do parku będziemy mieć do przejścia około 10 minut.

Na której stacji najlepiej wsiąść? Jeżeli chcemy zwiedzić cały park, najlepiej wsiąść na stacji Lucio Sestio, a wrócić ze stacji Subaugusta. Jeżeli zależy nam jedynie na zwiedzeniu dużych akweduktów, to powinniśmy wsiąść na stacji Subaugusta lub Lucio Sestio i również wrócić z jednej z tych dwóch stacji.